

losofisk teori måste därför betraktas som obefintligt, och detsamma gäller bokens bidrag till den empiriska samhällsvetenskapliga forskningen. Som lärobok eller introduktion till ämnet är boken rent skadlig. Det enda bidraget som begränsar sig till en tydlig frågeställning är Blennbergers, men kopplingen till den befintliga filosofiska diskussionen om livskvalitet ("well-being") är så svag att inte ens detta kapitel fungerar som en introduktion. Frågan blir då om boken kan ha värde på något annat sätt, exempelvis som inspiration för den som grubblar över hur livet ska levas och tar de existentiella frågorna på allvar. Jag har svårt att tro det. Man kan alltid hoppas att den instruktion om hur konstruktiva samtal om livets mening ska bedrivas som Brytting förmedlar i slutkapitlet kan vara till nytta för någon, men även detta kan tyvärr betvivlas.

Bengt Brülde

Litteratur

- Brülde, Bengt. 2010. *Hur viktigt är det att vara lycklig?* Stockholm: Bonnier Existens.
- Brülde, Bengt. 2012a. "Livsmeningsfrågorna och vad man bör tänka på när man försöker besvara dem". I *Livets mening*, red. Filip Radovic, s. 27–46. Lund: Studentlitteratur.
- Brülde, Bengt. 2012b. "Innehållsteorier: tanken att ett liv är meningsfullt i kraft av sitt innehåll". I *Livets mening*, red. Filip Radovic, s. 47–76. Lund: Studentlitteratur.
- Brülde, Bengt. 2012c. "Centrala livsmål, större sammanhang och 'rätt' förhållningssätt". I *Livets mening*, red. Filip Radovic, s. 77–98. Lund: Studentlitteratur.
- Brülde, Bengt. 2019. *Lev hela livet: Filosofiska tankar om ett gott och meningsfullt åldrande*. Stockholm: Fri Tanke.
- Radovic, Filip. 2012. "Är livsmeningsfrågorna tvivelaktiga?" I *Livets mening*, red. Filip Radovic, s. 203–20. Lund: Studentlitteratur.

Tänkandets natur

Tim Bayne. Översättning: Robert Callergård
Fri Tanke 2017. 184 s. ISBN 978-91-87935-06-0

Författaren till denna bok är filosofiprofessor vid Monash University, det största universitetet i Australien. Bokens engelska titel är *Thought: A Very Short Introduction*.

Inledningsvis påpekar Bayne att ordet "tänkande" kan syfta på åtminstone tre olika saker, nämligen *förmågan* att tänka, de *tankar* (eller

mentala händelser) som denna förmåga ger upphov till och slutligen den *aktivitet* som tänkandet består i eller, med andra ord, det man gör när man tänker. Förmågan att tänka kan antas variera rätt mycket mellan olika djurarter och även mellan olika mänskliga individer. Man kan undra över hur dessa skillnader närmare bestämt kan beskrivas. Man kan också undra över om den "aktivitet" som tänkandet består i är något annat än en serie av "tankar".

Vi kan tänka på sådant som inte kausalt påverkar oss (t. ex. reella tal, framtida händelser eller grekiska gudar). Detta kräver att vi i medvetandet kan peka ut eller *representera* det vi tänker på. Bayne talar här om *objektet* för tanken och han tänker sig att detta objekt kan vara lite vad som helst, t. ex. ett föremål, en egenskap eller ett sakförhållande. Men han talar också om tankens *inhåll* och det framgår inte klart om han vill skilja mellan objekt och innehåll, vilket är lite förvirrande (se s. 21). Om man tänker att "Stockholm är Sveriges huvudstad", så kan man undra om objektet för denna tanke är Stockholm eller Sverige eller egenskapen att vara Sveriges huvudstad eller kanske hela sakförhållandet att Stockholm är Sveriges huvudstad. Antagligen är dock "innehållet" hela sakförhållandet.

En tanke består dessutom av en viss *attityd* till sitt innehåll, t. ex. att tänkaren tror eller avskyr eller misstänker eller önskar eller befarar att innehållet föreligger (t. ex. att Stockholm är Sveriges huvudstad).

Tänkandet som aktivitet består enligt Bayne av tankar som hänger ihop antingen genom associativa relationer – t. ex. att deras objekt liknar varandra – eller som slutledningar. När det gäller slutledningar, eller resonemang, anser Bayne att de kan variera på en skala mellan snabba och automatiska, å ena sidan, eller långsamma, kontrollerade och mer tillförlitliga, å den andra.

Bayne är anhängare av en fysikalisk uppfattning om tänkandet. Man behöver alltså inte ha en själ för att tänka. Tänkandet är en sorts fysikalisk process. Detta förklarar att våra tankar både kan orsakas av, och orsaka, fysikaliska händelser i vår omgivning – något som skulle vara svårt att begripa om tänkandet vore något icke-fysiskt, något "själsligt".

Närmare bestämt säger sig Bayne godta det han kallar "kalkylteorin om tänkandet" (s. 35). Baynes förklaring av vad denna teori går ut på är inte lätt att begripa. Smaka på följande formulering: "I ett nötskal är idén att tankar är symboliska strukturer och att tänkandet består i en manipulation av dessa strukturer på grundval av deras formella egenskaper" (s. 40).

De "symboliska strukturer" som åsyftas här är tydligen ingredienser i ett "tankens språk" (*mentalese*), som väl får antas bestå av händelser eller processer i hjärnan. Hur "manipulationen" går till – och vem som eventuellt manipulerar – framgår inte. Men en vanlig idé är ju att det hela motsvarar ett program i en dator och Bayne identifierar också sin teori med "datormodellen för medvetandet" (s. 35).

Men hur förhåller sig "tankens språk" till de olika naturliga och offentliga språk som talas av människor? Och är "tankens språk" det samma hos olika individer? Om detta får man inget klart besked, men många tycks anse att tankens språk åtminstone delvis är oberoende av offentliga språk – eftersom ett visst tänkande krävs för att man ska kunna lära sig de konventioner som styr de offentliga språken. Men hur får i så fall symbolerna i tankens språk sin betydelse, om det nu inte kan ske genom konventioner? Bayne ställer frågan, men ger inget tydligt svar.

Kan man veta vad man tänker? Om tänkandet sker i "tankens språk" – och alltså inte i ett vanligt naturligt språk – så är det inte så klart att man kan veta något om det. Men Bayne ser inget problem här. Han menar, i likhet med Descartes, att man inte kan ta miste om vad man tänker (s. 58).

När det gäller andras tankar är det svårare. De kan knappast vara nödvändigt knutna till – eller identiska med – handlingsdispositioner, som behaviorister brukar hävda. Men de kan vara funktionellt förbundna med orsaker och beteenden. Bayne skriver: "Där kartesianen föreställer sig tankar som rent privata tillstånd – företeelser vars identitet är oberoende av varje offentligt tillgängligt sakförhållande – menar funktionalisten att identiteten hos en tanke beror på offentligt tillgängliga fakta i form av subjektets perceptuella omgivning och beteendemässiga reaktioner" (s. 66).

Andra kapitel i boken diskuterar bl. a. frågor om i vilken grad djur kan tänka och i vad mån sättet att tänka i viktiga avseenden skiljer sig mellan ett samhälle och ett annat; vanföreställningar, och problemet om hur sådana kan förklaras, tas också upp.

Under rubriken "tänkandets gränser" frågar sig Bayne "om det finns tankar som vi inte ens kan tänka" (s. 152). Det verkar ju självklart att svaret måste vara "nej", men det Bayne egentligen undrar över är om det finns något verkligt förhållande som vi i princip inte kan tänka på – ungefär som en ekorre förmodligen inte kan tänka på svarta hål i universum. Gud (i den mån han finns) och "tinget i sig" (som Kant ansåg att vi inte kan veta något om) kunde höra hit, men mer närliggande är kanske

förhållandet mellan hjärnans fysik och medvetandets innehåll. Detta är kanske något vi aldrig kommer att kunna tänka något vettigt om.

Det allra mesta i boken handlar – vilket framgår av titeln – om tänkandets natur, men författaren har också ett kapitel om ”tänkandets etik”, något som främst berör normativa problem. Är vi moraliskt ansvariga för vad och hur vi tänker? (Bayne anser att vi endast har relativt lite kontroll över vad vi tänker, vilket kan antyda att vårt ansvar här är obetydligt.)

Många har ansett att man inte bör tro på något utan att ha tillräckliga skäl. William Clifford framförde denna maxim i en berömd artikel från 1877. (I Sverige sa Ingemar Hedenius detsamma i mitten av nittonhundratalet.) Bayne anser dock att ”anammandet av Cliffords dictum hotar att underminera många av våra mest omhuldade övertygelser om moral, politik och filosofi” (s. 146). Då förutsätter han att ”tillräckliga skäl” ska vara sådana att de övertygar alla förnuftiga och opartiska personer. Men med ett så starkt krav har vi inte tillräckliga skäl att tro att vi har kontroll över vårt tänkande – och då blir även Cliffords maxim lite poänglös.

Lars Bergström